

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.092
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Рядінської
Валерії Олександрівни на дисертацію Самари Віталія Сергійовича на тему
«Забезпечення права на касаційне оскарження як принцип
адміністративного судочинства», подану до захисту у спеціалізовану вчену
раду на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08
«Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Після вивчення дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора філософії Самари Віталія Сергійовича «Забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства» та його праць, опублікованих за темою дисертації можна з впевненістю говорити про актуальність даного дослідження, оскільки право на касаційне оскарження є однією з фундаментальних процесуальних гарантій реалізації конституційного права на судовий захист, забезпечення законності та справедливості судового розгляду, а також ефективним механізмом виправлення судових помилок. Забезпечення права на касаційне оскарження безпосередньо пов'язане з реалізацією конституційних принципів верховенства права, доступу до правосуддя, рівності учасників судового процесу та ефективного судового захисту. Дослідження цього права саме як принципу адміністративного судочинства сприяє поглибленню наукових уявлень про систему засад адміністративного процесу, уточненню його змісту, місця та функціонального призначення, а також виробленню пропозицій щодо вдосконалення адміністративного процесуального законодавства та практики його застосування.

У зв'язку із вищевикладеним, можна констатувати, що системний науковий аналіз проблемних питань забезпечення права на касаційне оскарження як принципу адміністративного судочинства є необхідним та своєчасним, а обрана автором тематика дисертаційного дослідження є актуальною і такою, що дозволяє удосконалити окремі положення правової доктрини у цій сфері.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження виконана відповідно до Пріоритетних напрямків фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України № 12-21 від 26 березня 2021 р. («Удосконалення правових механізмів забезпечення та захисту прав людини та громадянина (теоретико-методологічні та прикладні аспекти)» та планів науково-дослідної роботи кафедри конституційного, адміністративного та фінансового

права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (номер державної реєстрації 0123U102955), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації.

Виконана дисертація може бути охарактеризована як така, що має достатній науково-теоретичний рівень та практичну значимість положень й висновків, що пропонуються її автором.

Слід відмітити грамотне виокремлення об'єкта та предмета дослідження, що дозволило дисертантці сформулювати завершену наукову ідею, обґрунтувати авторські твердження та пропозиції.

Метою роботи є комплексне дослідження забезпечення права на касаційне оскарження як принципу адміністративного судочинства через висвітлення передумов виникнення, поняття та сутності даного права із пропозиціями шляхів удосконалення та реалізації принципу забезпечення права на касаційне оскарження у правозастосовчій діяльності адміністративних судів.

Вказану мету вдалося досягти шляхом вирішення таких завдань: охарактеризувати систему принципів адміністративного судочинства і місце в ній принципу касаційного оскарження; виокремити генезу принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України; з'ясувати поняття та правову сутність принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України; дослідити передумови виникнення та умови реалізації права на касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України; висвітлити правовий вимір касаційного оскарження рішень суду першої інстанції та постанов суду апеляційної інстанції; проаналізувати особливості касаційного оскарження ухвал суду першої та апеляційної інстанції; розкрити касаційне оскарження судових рішень крізь призму дискреційних повноважень адміністративного суду; визначити правові наслідки та ефективність касаційного перегляду в адміністративному судочинстві; запропонувати напрями удосконалення правового забезпечення касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.

Проблеми, які розкриті у дисертаційній роботі, проаналізовані на високому методологічному рівні, що в значній мірі обумовлено достатньою широкою дослідженою джерельною базою. Зміст кваліфікаційної наукової праці В. Самари свідчить про ґрунтовне опрацювання чинного законодавства, монографій, статей у фахових виданнях, в тому числі наукових та правових джерел інших держав.

Структура дисертації обумовлена метою, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, 3 розділів, які охоплюють 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Перший розділ роботи автор присвятив дослідженню теоретико-правовим аспектам принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві, в якому розглянув систему принципів адміністративного судочинства і місце в ній

принципу забезпечення права на касаційне оскарження, генезу принципу забезпечення права на касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України, а також поняття та правова сутність принципу забезпечення права на касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України.

В рамках першого розділу зроблено висновок, що в адміністративному судочинстві України має місце нормативно визначена соціально-правова активність суду, яка направлена на роз'яснення сторонам судового процесу їх прав та обов'язків щодо збирання й надання доказів; надання їм допомоги у збиранні необхідних доказів; судовий контроль за застосуванням сторонами справи власних правомочностей та виконання покладених законодавством чи судом обов'язків.

Відмічено, що особливістю адміністративного судочинства відносно забезпечення принципу змагальності є активна роль суду, на який покладено обов'язок застосовувати передбачені законодавством необхідні заходи для всебічного та повного з'ясування обставин по справі. Зазначається, що факультативність касаційного провадження в адміністративній юрисдикції обумовлюється тим, що воно не є обов'язковим, тому що держава (виходячи передовсім із вищевказаних конституційних приписів) не зобов'язана людині абсолютність гарантування цього права, і, своєю чергою, особа має це усвідомлювати. Відзначено, що це не є абсолютним правом сторони, оскільки його обмеження встановлене чинним законодавством. Наголошено на важливості такої ознаки касаційного провадження як те, що впливає з його визначення: протягом здійснення касаційного перегляду відбувається перегляд законності судових рішень судів першої й апеляційної інстанцій, оскільки Верховний Суд перевіряє судові рішення на його відповідність нормам процесуального і матеріального права. При цьому фактичні обставини справи Верховний Суд не досліджує, хоча він може провести оцінку їхньої повноти й необхідності з'ясування додаткових обставин у справі. Акцентується увага на тій обставині, що аналіз генези принципу забезпечення права на касаційне оскарження потребує відмови від надто спрощеної моделі історичного розвитку, за якої будь-який давній механізм скарги або перегляду автоматично визнається попередником сучасної касації.

В розділі другому дисертації В. Самара охарактеризував право на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства, під час якого розглянув передумови виникнення та умови реалізації права на касаційне оскарження в адміністративному судочинстві, правовий вимір касаційного оскарження рішень суду першої інстанції та постанов суду апеляційної інстанції, особливості касаційного оскарження ухвал суду першої та апеляційної інстанції.

В цьому розділі підкреслюється, що право на касаційне оскарження в адміністративному судочинстві, перш за все, стало можливим у зв'язку із появою вищих спеціалізованих судів, зокрема, Вищого адміністративного суду України, а у подальшому Верховного Суду із касаційним адміністративним судом у його складі. Акцентується увага на тій обставині, що Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, як ключова інстанція, що здійснює перевірку рішень нижчих судів, має кілька основних функцій, що сприяють захисту прав громадян

у сфері публічно-правових відносин та забезпеченню правосуддя. Серед цих функцій виокремлюються наступні: перевірка законності рішень: суд касаційної інстанції здійснює детальну перевірку рішень нижчих судів на предмет правильності застосування норм матеріального та процесуального права, що дозволяє виправляти помилки, що можуть бути допущені в процесі розгляду справи, і забезпечувати правильне застосування законодавства. Обґрунтовується, що дискусійним є питання, чи повинен Верховний Суд при відкритті касаційного провадження оцінювати перспективу задоволення касаційної скарги.

Шляхи вдосконалення реалізації права на касаційне оскарження як принципу адміністративного судочинства України знайшли своє висвітлення у третьому розділі дисертації. В цьому розділі розглядається касаційне оскарження судових рішень крізь призму дискреційних повноважень адміністративного суду, аналізуються правові наслідки та ефективність касаційного перегляду в адміністративному судочинстві, визначаються напрями удосконалення правового забезпечення касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.

В цьому розділі обґрунтовано, що вдосконалення реалізації права на касаційне оскарження має здійснюватися шляхом уточнення чинних норм КАС України та стабілізації практики їх застосування, а запровадження нових обмежень без покращення мотивування судових актів та повне усунення фільтрів не вирішить проблему перевантаження касаційної інстанції і не забезпечить належної якості правосуддя, оскільки Верховний Суд буде змушений розглядати значну кількість скарг, які фактично повторюють апеляційні доводи. Зазначено, що удосконалення касаційного провадження має включати кращу систематизацію правових висновків Верховного Суду, зрозумілі інформаційні матеріали для учасників процесу, аналіз причин повернення касаційних скарг та підвищення якості електронного судочинства. Запропоновано розглядати ефективність касаційного оскарження через три критерії: передбачуваність доступу до Верховного Суду, змістовну оцінку питання права та однаковість застосування процесуальних фільтрів і обґрунтовано, що за наявності цих критеріїв касаційний перегляд може одночасно виконувати функцію захисту прав особи, виправлення істотних помилок у правозастосуванні та забезпечення єдності адміністративної судової практики. Проаналізовано нормативно-правову базу та досвід адміністративного судочинства низки країн Європейського Союзу, зокрема Німеччини, Франції, Польщі та зазначені чинники, які потенційно можуть бути корисними для України.

У висновках за результатами проведеного дослідження сформульовано низку теоретичних положень, а також пропозицій і рекомендацій для вдосконалення норм законодавства, якими врегульовано касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства України.

Таким чином, структура дисертаційного дослідження логічна, розділи та підрозділи взаємопов'язані між собою. Обрана структура дисертації дозволила здобувачу продемонструвати глибинні знання у адміністративному процесуальному праві України.

Дисертант послідовно виклав матеріал, переважно вірно, співвідносячи загальнотеоретичні та практичні питання, що дозволило сформулювати наукові висновки та запропонувати пропозиції до законодавства України щодо забезпечення права на касаційне оскарження.

Варто також зауважити, що дисертаційна робота виконана із дотриманням наукового стилю, характеризується логічним та послідовним викладом думок автора.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукова новизна дисертації Самари Віталія Сергійовича полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній адміністративно-процесуальній науці комплексних досліджень, в яких аналізується забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства України.

За результатами проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що виносяться на захист.

Більшість положень і висновків, що винесені автором на захист, є новими або містять достатню частку новизни.

Результати дослідження достатньою мірою відображені в наукових публікаціях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також апробовані під час виступів з доповідями на науково-практичних заходах, що загалом свідчить про належний рівень їх наукової апробації.

Можна підтримати авторське визначення принципу забезпечення права на касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України, під яким пропонується розуміти керівну ідею, базову засаду адміністративного судочинства, яка демонструє умови, підстави, строки реалізації для касаційного оскарження у Верховному Суді рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанови суду апеляційної інстанції.

Заслуговує на увагу висновок, що положення, відповідно до якого запровадження касаційних фільтрів об'єктивно розширила сферу застосування судової дискреції Верховним Судом, перетворивши його з універсального процесуального права на інструмент, застосування якого залежить від визначених законодавцем та інтерпретованих судом критеріїв.

Слід погодитися із тим, що правове розуміння того, що ЄСПЛ не є «четвертою судовою інстанцією» в адміністративних справах і якщо у публічно-правовому спорі, який розглядається в Україні у межах адміністративного судочинства, відповідачем зазвичай є суб'єкт владних повноважень, який своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю порушив права позивача, то в ЄСПЛ відповідачем виступає Україна.

Не можна не відмітити авторський підхід до розуміння адміністративного судочинства, який за своєю правовою природою відноситься до юридичного процесу, проте має певні особливості, обумовлені характером виникаючих правовідносин, де позивач, яким, зазвичай, є приватна особа, оскаржує рішення, дії чи бездіяльність публічно-правових інституцій, якими є суб'єкти владних повноважень і визначення, що саме єдність системи принципів (спочатку закладених першооснов, ідей) виступає як один із основних критеріїв, що

дозволяють сприймати адміністративне судочинство у якості «рівноправного» партнера інших, класичних видів юридичного процесу.

Науковий інтерес викликає аналіз правового значення касаційного оскарження рішень суду першої інстанції та постанов суду апеляційної інстанції, що дозволило дисертанту виокремити низку проблем та викликів, які потребують вирішення шляхом уніфікації тлумачення норм адміністративного процесу з метою усунення суперечностей у судовій практиці, розширення процесуальних повноважень касаційного суду щодо повторного дослідження фактичних обставин, здатних вплинути на результат справи, а також перегляду надмірно жорстких вимог до обґрунтованості касаційної скарги, дотримання яких у чинному вигляді обмежує ефективний судовий захист прав осіб, які виступають касаторами у відповідному адміністративному провадженні.

Практичне застосування одержаних результатів дослідження полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: у законотворчій діяльності – в процесі підготовки та удосконалення вітчизняного адміністративно-процесуального законодавства; у науковій роботі – для подальших теоретичних розробок вчення про адміністративне судочинство та забезпечення права на касаційне оскарження як принципу адміністративного судочинства; у правозастосовній діяльності – при розгляді Верховним Судом касаційних скарг; у навчально-методичній роботі – при підготовці підручників, методичних посібників і викладанні навчальної дисципліни «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Адміністративне судочинство» (акт про впровадження у навчальний процес Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 30 січня 2026 року № 0152/26).

Зауваження та пропозиції за змістом дисертації. За результатами ознайомлення із текстом дисертації можна відзначити, що детальний та виважений підхід до обраної тематики дозволив В.С. Самарі сформулювати авторський підхід до вироблення наукової концепції у питанні забезпечення права на касаційне оскарження як принципу адміністративного судочинства України.

Разом із переконливим переліком позитивних характеристик дисертаційного дослідження, для об'єктивності аналізу представленої роботи потрібно відмітити наявність певних дискусійних моментів, щодо яких слід окремо висловити протилежне науково-обґрунтоване бачення.

1. У роботі досить ґрунтовно досліджено категорію права на касаційне оскарження як принципу адміністративного судочинства. Разом із тим, автор фактично ототожнює нормативне закріплення права на касаційне оскарження та його принципове значення для адміністративного процесу. У зв'язку з цим, потребує додаткового уточнення питання про критерії, за якими певне суб'єктивне процесуальне право набуває ознак самостійного принципу судочинства, а також про відмінності між принципом забезпечення права на касаційне оскарження та самим правом на касаційне оскарження.

2. Дисертант значну увагу приділяє аналізу національного законодавства та судової практики, однак практика Європейського суду з прав людини використовується переважно для підтвердження окремих теоретичних положень. На думку опонента, більш детальний аналіз рішень ЄСПЛ щодо допустимості

процесуальних обмежень доступу до касаційної інстанції дозволив би ширше розкрити міжнародно-правові стандарти у досліджуваній сфері.

3. У дисертації обґрунтовується необхідність подальшого вдосконалення механізму реалізації права на касаційне оскарження, проте поза межами дослідження фактично залишилося питання особливостей реалізації цього права суб'єктами владних повноважень як учасниками адміністративного процесу. З огляду на специфіку адміністративного судочинства, аналіз відмінностей процесуального становища приватної особи та суб'єкта владних повноважень у касаційному провадженні міг би суттєво збагатити результати дослідження. Підсумовуючи вище викладене, необхідно відмітити, що висловлені критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення.

4. Заслуговує на підтримку висновок автора щодо визначальної ролі принципу верховенства права як фундаментальної засади адміністративного судочинства. Разом із тим, відповідні положення роботи мають переважно загальнотеоретичний характер. На мою думку, більш детального висвітлення потребує аналіз впливу принципу верховенства права саме на формування та реалізацію принципу забезпечення права на касаційне оскарження, що дозволило б повніше розкрити взаємозв'язок між загальнотеоретичними засадами верховенства права та предметом проведеного дисертаційного дослідження.

Представлена дисертаційна робота засвідчує надзвичайну широту дослідницьких питань, піднятих автором, тому дискусійність її окремих положень, побічне охоплення увагою дослідниці тих чи інших питань є цілком об'єктивним наслідком проведеної роботи. Тим більш, що неоднозначність окремих положень, їхнє недостатнє висвітлення у науковій праці притаманно будь-якій творчій праці, зокрема науковій роботі, представленої на здобуття наукового ступеню доктора філософії із зазначеного напрямку дослідження. Тому автору пропонується в подальшому здійснити творчий пошук відповідей на висловлені зауваження та побажання щодо даної роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Проведений аналіз тексту кваліфікаційної наукової праці дозволив дійти висновку про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі є посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні права, надано достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дисертаційного дослідження.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційне дослідження В.С. Самари «Забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства України», котре подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283, від 19 травня 2023 року № 502, від 3 травня 2024 року № 507), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, а її автор – Віталій Сергійович Самара, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження йому освітньо-наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право»

Офіційний опонент:

професор кафедри публічного та приватного права

ВНЗ «Національна академія управління»

доктор юридичних наук, професор

Валерія РЯДІНСЬКА

___ липня 2026 року